

ความสัมพันธ์ของพื้นที่ในเรือนชุมชนช่าง เมืองเชียงใหม่

ดร.แผ่นดิน อุณจะนำ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ของการจัดการพื้นที่ของชุมชนช่างในเมืองเชียงใหม่ในฐานะศูนย์กลางการค้าและฐานการผลิตสินค้าในภูมิภาคอาเซียน วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ ศึกษาความสัมพันธ์ของที่ตั้งของหมู่บ้านแต่ละชุมชนช่างกับเมืองเชียงใหม่ในฐานะที่เป็นฐานการผลิตสินค้า และการจัดการพื้นที่เรือนของชุมชนช่างในการผลิตสินค้าร่วมกับพื้นที่อยู่อาศัย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสำรวจ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึก การนำพิกัดของแต่ละหมู่บ้านและผังเรือนมาถอดรหัสของพื้นที่ และจัดกลุ่มของแต่ละประเภทการจัดการพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่าที่ตั้งของแต่ละชุมชนช่าง มีการตั้งถิ่นฐานตามลักษณะภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมที่มีวัตถุประสงค์ในการผลิตสินค้า และเส้นทางสัญจรที่ส่งผลดีในการค้าขาย การจัดการพื้นที่การผลิตสินค้าในตัวเรือนร่วมกับพื้นที่อยู่อาศัยของแต่ละหมู่บ้านขึ้นอยู่กับกระบวนการผลิตสินค้าแต่ละประเภทที่มีความเฉพาะตัวแตกต่างกัน มีทั้งการใช้พื้นที่ผลิตสินค้านำร่วมกับพื้นที่พักอาศัยและแยกเฉพาะออกจากตัวเรือน พื้นที่นี้ทำให้เกิดเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนช่างในมิติทางพื้นที่ โดยมีองค์ประกอบของสินค้า เครื่องมือ ที่ประกอบอยู่ในหมู่บ้านชุมชนช่างเป็นตัวแสดงเอกลักษณ์ทางพื้นที่

คำสำคัญ: หมู่บ้านชุมชนช่าง | ความสัมพันธ์ของพื้นที่ | การจัดการพื้นที่ | เมืองเชียงใหม่

Spatial organization in the houses of Artisan Villages in Kengtung

Pandin Ounchanum

Faculty of Architecture, Chiangmai University

Abstract

This article discusses the relationship of spaces in artisan villages in Kengtung, which is a trading and production center of many goods. The objectives of this study are to look at the relationship between the location of each village with regards to Kengtung being a production centre, and the organization of spaces for living and working in the homes. This is a qualitative research based on surveys, participation, observation, and in-depth interviews. The location of villages and plan of houses were documented and analyzed. Results show that the villages are located according to the topography in areas that have abundant raw materials and transport routes with good trading potential. The arrangement of working and living spaces in each village depends on the production process that differ for each product. There are those that share working and living spaces, as well as those in which the working area is separated from the house. On the whole, this, along with the objects and instruments involved in the production process that are in sight, gives each village its unique identity.

Keyword: Craftsmen village | Spatial relationship | Spatial organization | Kengtung

1. กล่าวนำ

เชียงตุง ตั้งอยู่บนที่ราบเชียงตุง เป็นที่ราบหนึ่งในสามแห่งของรัฐฉาน มีทำเลที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรมและการอยู่อาศัย อีกทั้งถือเป็นศูนย์กลางหรือเป็นจุดนัดพบของเส้นทางการค้าขายและการรวบรวมสินค้าจากเขตพม่าตอนบน และจากจีนยูนนาน เมื่อสินค้ามารวมกันที่จุดนี้จึงกระจายเข้าสู่พื้นที่ทั้งเขตฉาน พื้นที่ใกล้เคียง รวมทั้งเขตป่าเขา จนถึงล้านนาในอดีตกาลจนถึงปัจจุบัน (Ruangsri, 2014: 45) โดยมีกาดหลวงเชียงตุง ทั้งนี้ คำว่า “กาด” คือ “ตลาด” และคำว่า “หลวง” คือ “ใหญ่” ซึ่ง คำว่า “กาดหลวง” เป็นคำเรียกตลาดขนาดใหญ่ในภาษาไทยถิ่นเหนือ เป็นศูนย์กลางพื้นที่ในการค้าขายและเป็นจุดนัดพบของพ่อค้าทางไกลและพ่อค้าท้องถิ่น ที่แวะพักและแลกเปลี่ยนสินค้าก่อนเข้าสู่ล้านนา หมู่บ้านโดยรอบเมืองเชียงตุงจึงเป็นฐานการผลิตสินค้าเพื่อการส่งค้าขายภายในกาดหลวงเชียงตุง ทั้งสินค้าพื้นบ้าน สินค้าอุปโภคบริโภค ของป่า เนื้อสัตว์ อาหารพื้นเมือง เครื่องใช้ในการเกษตรกรรม งานหัตถกรรม และการค้าขาย

เชียงตุงมีวิถีชีวิตในการดำรงชีพเพื่อสนับสนุนการค้าขาย การศึกษาภาคหลวงเชียงตุงในเชิงเศรษฐกิจ ทำให้ทราบความสัมพันธ์ในทางการค้าแลกเปลี่ยนระหว่างเชียงใหม่และเชียงตุงที่มีความสัมพันธ์ที่มีลักษณะพึ่งพาอาศัยต่อกันตั้งแต่อดีต จากการเปลี่ยนแปลงของระบบการปกครองของประเทศพม่าทำให้พัฒนาการของเมืองเชียงตุงชะลอลง (Tiengmit, 2002: 16) กาดหลวงเชียงตุงมีทั้งสินค้าเกษตรกรรมที่ผลิตในท้องถิ่น และสินค้าจากเมืองต่างๆ ทั้ง เชียงรุ่ง มณฑลพะเยา เนื่องจากท้องที่เชียงตุงมีที่ราบสำหรับการเกษตรกรรมอย่างจำกัด ผู้คนส่วนใหญ่จึงหันมาประกอบอาชีพเกี่ยวกับการค้าทั้งสิ้น เห็นได้ว่าเกิดชุมชนในการผลิตสินค้าหรือชุมชนช่วงเกิดขึ้นเพื่อตอบรับแก่การค้าขาย (Kirdsiri, 2006: 79) สินค้าต่างๆ มาจากชุมชนรอบเมืองเชียงตุง โดยเป็นสินค้าท้องถิ่นที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต และวัฒนธรรมชุมชนช่วงที่ยังคงสืบทอดภูมิปัญญา เช่น ชุมชนช่วงปั่นหม้อ ชุมชนช่วงปั่นคนโท ชุมชนช่วงจักสาน ชุมชนตีมีด ช่วงทำเครื่องเงิน เป็นต้น ซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาที่จัดสรรบทบาทของชุมชนได้อย่างเป็นระบบ และยังคงเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนที่สืบทอดกันมา แต่ละชุมชนมีลักษณะการจัดการพื้นที่ที่ต่างกัน ตามสภาพภูมิประเทศ ทรัพยากรแวดล้อม กรรมวิธีในการผลิตสินค้าแต่ละชนิด และเรือนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

สินค้าแต่ละชนิดมีวิธีการผลิตและการใช้พื้นที่ในการผลิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะและแตกต่างกัน ภายใต้สภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมของชุมชนที่ต่างกัน วิถีชีวิตวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของแต่ละครัวเรือน ผู้วิจัยจึงสนใจในการศึกษาการจัดการพื้นที่เรือนของชุมชนช่วงในการผลิตสินค้าร่วมกับพื้นที่อยู่อาศัย ที่มีเอกลักษณ์ทางพื้นที่ของชุมชนช่วงในเมืองเชียงตุง และความเชื่อมโยงของแต่ละชุมชนช่วงกับกาดหลวงเชียงตุงและเมืองเชียงตุงในฐานะฐานการผลิตสินค้าส่งขายภายในตลาด ซึ่งการศึกษาชุมชนช่วงที่สนับสนุนการค้าขายสินค้าในของกาดหลวงเชียงตุงนั้น สามารถนำรูปแบบการใช้พื้นที่และระบบการสร้างเอกลักษณ์ชุมชนช่วงในเชียงตุงภายใต้รูปแบบการใช้ชีวิตและระบบเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ มาใช้เป็นพื้นที่ศึกษาเพื่อการรักษาส่งเสริมการสืบทอดอัตลักษณ์ทางพื้นที่ชุมชนช่วงและสถาปัตยกรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่อไปได้ เนื่องจากขณะนี้พม่าได้เปิดเมืองเชียงตุงติดต่อกับโลก

ภายนอกและมีแนวโน้มว่าเมืองเชียงตุงมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสเศรษฐกิจโลกมากขึ้น ตามการพัฒนาการของเมือง สังคม เศรษฐกิจ และรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมในการเก็บข้อมูลชุมชนช่างในเมืองเชียงตุงที่ยังคงความดั้งเดิมจากในอดีตและอัตลักษณ์ของชุมชนช่างที่เป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจและสังคมของภาคเมืองเชียงตุง และเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลการศึกษาเพื่อส่งเสริมเชิงอัตลักษณ์ของพื้นที่และบรรยากาศของชุมชนวัฒนธรรมไท

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วิจัยนี้ศึกษาความสัมพันธ์ของที่ตั้งของหมู่บ้านแต่ละชุมชนช่างกับเมืองเชียงตุง ในฐานะที่เป็นฐานการผลิตสินค้าเพื่อการยังชีพ การประกอบอาชีพเกษตรกรรม และสินค้าที่มีลักษณะเฉพาะของเมืองเชียงตุง และศึกษาการจัดการพื้นที่เรือนของชุมชนช่างในการผลิตสินค้าร่วมกับพื้นที่อยู่อาศัย โดยรอบการศึกษาออกเป็นสองระดับ ได้แก่ ระดับมหภาค คือตำแหน่งที่ตั้งของแต่ละชุมชนช่างในเมืองเชียงตุงที่ส่งผลต่อการค้าขายและการผลิตสินค้า สร้างความเข้าใจในองค์กรรวมของเมืองเชียงตุง และเป็นฐานข้อมูลกับการศึกษาในระดับจุลภาค คือพื้นที่การใช้งานของเรือนและพื้นที่โดยรอบในอาณาเขตบริเวณของเรือน เพื่อสร้างความเข้าใจในการจัดการพื้นที่การผลิตสินค้าของแต่ละชุมชนช่างในเมืองเชียงตุง วัตถุประสงค์ของทั้งสองข้อนี้เป็นฐานองค์ความรู้ของการเลือกตั้งหมู่บ้านชุมชนช่าง และการจัดการพื้นที่เรือนร่วมกับการผลิตสินค้าที่มีลักษณะเฉพาะ ที่ควรส่งเสริมและดำรงการใช้ชีวิตร่วมกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของเรือนชาติพันธุ์ไทในเมืองเชียงตุง

3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

งานวิจัยนี้ได้ศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเชิงพื้นที่ของเรือนสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและการศึกษาความสัมพันธ์ของพื้นที่ค้าขาย เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อการสรุปผลงานวิจัย โดยเน้นที่การศึกษาเชิงพื้นที่เป็นหลัก การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพื้นที่และเรือนสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนั้น วิธีการวิจัยเรือนพื้นถิ่น โดยอ้างถึง Tuan ว่าการวิจัยเชิงพฤติกรรมในเรือนพักอาศัย เกี่ยวกับการรับรู้ การมีปฏิสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ และอัตลักษณ์เฉพาะของผู้ชายหรือผู้หญิง ในหน้าที่ปฏิบัติภายในขอบเขตทางกายภาพของบ้านเรือนนั้น ทำให้กรอบแนวทางการวิจัยเรือนพักอาศัย มองรูปแบบพื้นที่ทางกายภาพของเจ้าของเรือน (Asquith, 2006: 131) ในการศึกษาพื้นที่เชิงมานุษยวิทยา ได้แบ่งความสัมพันธ์ระหว่างขอบเขตรูปธรรมและนามธรรมของพื้นที่ 3 ลำดับชั้น คือพื้นที่ทางกายภาพ (Physical Space) ได้แก่สิ่งต่างๆ ที่อยู่บนพื้นดิน ทั้ง สิ่งของ มนุษย์ สิ่งก่อสร้างจากมนุษย์ ระบบนิเวศวิทยาเมือง พื้นที่ทางสังคม (Social Space) ส่วนประกอบโครงสร้างทางสังคม ทั้ง เศรษฐกิจ การแบ่งชนชั้น เพศ สายพันธุ์ การอยู่อาศัยและชีวิตประจำวัน โดยเกี่ยวเนื่องกับ ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม พื้นที่ทางอภิปรัชญา (Metaphysic Space) พื้นที่ทางความเชื่อ โดยการศึกษานี้จะศึกษาในพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคมเท่านั้นเพื่อเป็นการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และเจ้าของเรือนผู้ผลิตสินค้า (Ardenner, 1993: 167)

การศึกษาความสัมพันธ์เชิงกายภาพกับสังคม (Spatio-Social Relationship) ที่เกิดในสภาพแวดล้อมภายใต้กรอบของสังคมวัฒนธรรมที่พื้นที่นั้นตั้งอยู่ โดยกล่าวว่าความสัมพันธ์นี้ได้สร้างความหมายเฉพาะที่ทำให้พื้นที่นั้นต่างจากที่อื่น ความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพและสังคมนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องภายใต้พลวัตและปัจจัยและการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงมีผลให้เกิดการสร้าง ความหมายใหม่ และอัตลักษณ์ที่เปลี่ยนไปแก่พื้นที่นั้นเป็นวงจรต่อเนื่องไม่สิ้นสุด เมื่อการเปลี่ยนแปลงดำเนินไป อัตลักษณ์จะเปลี่ยนตามทีละน้อยหรือมาก ตามแต่ระดับของความเปลี่ยนแปลงนั้น สิ่งสำคัญของการดำรงรักษาอัตลักษณ์จะอยู่ที่การจัดการความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่มีผลต่อการสร้างความหมายใหม่ แก่สภาพแวดล้อม ดังนั้นอัตลักษณ์มีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และยังได้กล่าวถึง เรือนเป็นส่วนหนึ่งในการทำธุรกิจและการค้าขาย (Home commercialization) โดยการจัดการพื้นที่ทำงานภายในเรือนที่ก่อให้เกิดธุรกิจและการหมุนเวียนเงินของครอบครัวนั้น ด้วยการจัดการพื้นที่ที่มีอยู่ เพิ่มหรือขยายให้ตอบสนองต่อการสร้างพื้นที่ในการผลิตสินค้าเพื่อการทำธุรกิจ (Oranratmanee, 2008: 226) สำหรับตัวแปรทางเศรษฐกิจ ในการประกอบชีพ เป็นหนึ่งปัจจัยที่ทำให้รูปแบบเรือนมีความแตกต่างกัน โดยความต้องการพื้นฐานของแต่ละอาชีพทำให้เกิดพื้นที่ที่ตอบรับนั้น เช่นอาชีพการเกษตรกรรม ต้องการพื้นที่เพื่อเก็บข้าว และพื้นที่เก็บของ จะเห็นได้ว่า เรือนเป็นมากกว่าพื้นที่การอยู่อาศัยเท่านั้น หากมีปัจจัยเรื่อง การทำธุรกิจหรือการประกอบอาชีพเข้ามา ทำให้ต้องมีการใช้พื้นที่ร่วมกัน หรือการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมพื้นที่เพื่อตอบสนองต่อการประกอบกิจการทางธุรกิจนั้น (Rapoport, 1969: 33)

ในการศึกษาความสัมพันธ์ของพื้นที่ค้าขายนั้น มีศึกษากาดวัวควายทุ่งฟ้าบด อำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นตลาดนัดวัวควายที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือที่ยังคงอัตลักษณ์ของตลาดพื้นถิ่นอยู่ โดยศึกษาในประเด็นความสัมพันธ์เชิงกายภาพและสังคม ที่คงอัตลักษณ์พื้นถิ่นที่ทำให้กาดดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงเพื่อหาแนวทางการส่งเสริมและอนุรักษ์อัตลักษณ์พื้นถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน (Ounchanum, 2009: 158) ศึกษาพื้นที่การค้าขายของตลาดหลวงหรือกาดหลวง สร้างความเข้าใจในเชิงพื้นที่ความสัมพันธ์ของพื้นที่ค้าขายและพื้นที่สาธารณะ โดยการเปรียบเทียบกับ ตลาดอนุรักษ์นิชิกิในเมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น ที่แสดงถึงความคล้ายคลึงของพื้นที่การค้าขายร่วมกันและความแตกต่างที่สร้างอัตลักษณ์ของตลาดของแต่ละประเทศ (Ounchanum & Kimura, 2013: 27) ผู้วิจัยมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับตลาดและการวิเคราะห์เชิงพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่พื้นที่ค้าขายในตลาดนัด และตลาดสดในเชียงใหม่ โดยการศึกษาวิจัยชิ้นนี้เป็นการย้อนกลับไปทรากรเหง้าของการเกิดพื้นที่ในการผลิตสินค้าในชุมชนที่ทำเป็นกิจกรรมหลักของชุมชนช่วง เพื่อสร้างความเข้าใจของพื้นที่ชุมชนผลิตสินค้า

4. พื้นที่ศึกษา

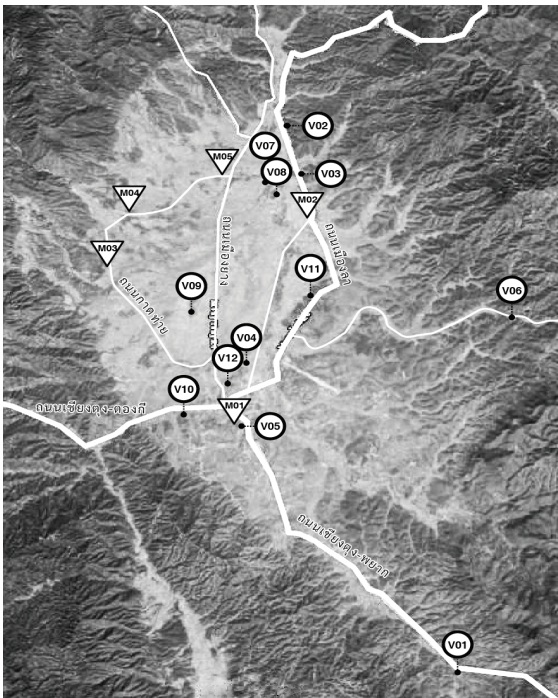
การศึกษาได้เลือกพื้นที่ศึกษาจากการลงสำรวจชุมชนช่วงที่มีการผลิตประเภทของสินค้าที่ไม่ซ้ำกัน ในตัวเมืองเชียงตุงและชุมชนรอบเมือง โดยได้เลือกพื้นที่ศึกษาจำนวน 12 หมู่บ้าน ดังตารางที่ 1 ซึ่งได้ทำการใช้ในการแสดงแต่ละหมู่บ้านด้วยรหัส V01-V12 แต่ละหมู่บ้านได้เลือกเรือนจำนวน 1-3 หลัง

ที่ยังคงมีการผลิตสินค้าและรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของแต่ละชาติพันธุ์เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของพื้นที่เรือนและการผลิตสินค้า

ภาพที่ 1 แสดงตำแหน่งของพื้นที่ศึกษาทั้ง 12 หมู่บ้านและเมืองเชียงตุง มีตลาดนัดหมุนเวียน 5 วันของเมืองเชียงตุงซึ่งเป็นระบบตลาดนัดหมุนเวียน ระหว่างตลาดนัดในเมืองกลับตลาดนัดชนบท (Reungrangsri, 1994: 61) โดยให้ตลาดนัดเป็น รหัส M01-M05 ในตารางที่ 2 โดย M01 คือภาคหลวงเชียงตุง ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าขายของเมืองเชียงตุง

รหัส	หมู่บ้าน	สินค้า	ชาติพันธุ์
V01	บ้านปางล่อ	เหล้า	ไทใหญ่
V02	บ้านเตาห้วย	ถั่วเน่า	ไทใหญ่
V03	บ้านยางเกียง	เครื่องจักสาน	ไทเขิน
V04	บ้านยางโง	เครื่องปั้นดินเผา	ไทใหญ่
V05	บ้านจอมมน	เครื่องเงิน	ไทใหญ่
V06	บ้านแอ่น	บุง (กระบุง)	แอ่น
V07	บ้านยางห้าว	ถ้วย (ที่บังแดดขณะ ลงนา)	ไทใหญ่
V08	บ้านปางน้ำ (ปากน้ำ)	เสื่อ และ กุบเจ (จอบ ทำจากกระดาดสา)	ไทใหญ่
V09	บ้านฮ้า	ดินกี้ (อิฐเผา)	ไทใหญ่และ ไทเขิน
V10	บ้านบกรกรก	น้ำตัน (คนโทดินเผา)	ไทใหญ่
V11	บ้านหนองกุ่ม (หนองกลม)	กุ่มกาบ (จอบทำจาก กาบไผ่)	ไทใหญ่
V12	บ้านจอมทอง	มีด	ไทใหญ่

ตาราง 1: พื้นที่ศึกษาทั้ง 12 หมู่บ้าน

ภาพที่ 1: พิกัดของหมู่บ้านช่างทั้ง 12 หมู่บ้าน และตลาดนัดหมุนเวียน 5 วันในเชียงตุง

รหัส	ตลาด
M01	ภาคหลวงเชียงตุง (ตลาดเชียงตุง)
M02	ภาคฟ้า (ตลาดฟ้า)
M03	ภาคท้าย (ตลาดไทย)
M04	ภาคบุง (ตลาดบุง)
M05	ภาคเต่า (ตลาดเต่า)

ตาราง 2: ตลาดนัดหมุนเวียน 5 วันของเชียงตุง

5. วิธีวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งหาปัจจัยและความสัมพันธ์ในการตั้งหมู่บ้านชุมชนช่างและการจัดการพื้นที่ของเรือน โดยวิธีวิจัยที่นำมาใช้ในการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้การใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) สำหรับข้อมูลเรือนและกิจกรรมและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview) สำหรับเจ้าของเรือนและวิธีการผลิตสินค้าแต่ละประเภท ทั้งนี้มีหลักในการเก็บข้อมูล ซึ่งได้ออกแบบวิธีวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ระดับดังกล่าวเป็นหลัก คือ ระดับมหภาค ศึกษาที่ตั้งของหมู่บ้านชุมชนช่างตามสภาพภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อม ตามแต่ละวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของแต่ละหมู่บ้าน การเก็บข้อมูลจากการลงพื้นที่หมู่บ้านในแผนที่ภาพถ่ายดาวเทียม โดยวิเคราะห์ร่วมกับภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อม เส้นทางสัญจรของเมืองเชียงตุง และระยะห่างจากภาคหลวงเชียงตุง ถือเป็นศูนย์กลางการค้าขายของเมืองเชียงตุง เพื่อความเข้าใจในเชิงมหภาคจากวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่ตั้งของหมู่บ้านกับเมืองเชียงตุง สำหรับระดับจุลภาค ศึกษาการจัดการพื้นที่ในการผลิตสินค้าและการอยู่ในเรือนอาศัยเพื่อทราบถึงการจัดการพื้นที่ผลิตสินค้าที่รวมกับการอยู่อาศัย จากการเก็บข้อมูลหมู่บ้านที่มีความเฉพาะและมีการผลิตสินค้าที่ไม่ซ้ำกัน จำนวน 12 หมู่บ้าน และในแต่ละหมู่บ้านเก็บข้อมูลเรือนจำนวน 1-3 หลัง ตามประเภทการผลิตสินค้าที่ผลิตและรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของแต่ละชาติพันธุ์โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลผังพื้น รูปตัดและรูปด้าน ร่วมกับการถ่ายรูปเก็บข้อมูล และสัมภาษณ์เจ้าของเรือน ในประเด็นการใช้และการจัดการพื้นที่ในการผลิตสินค้าร่วมกับพื้นที่อยู่อาศัย จากการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตและการสัมภาษณ์ นำข้อมูลที่ได้มาทำการจัดหมวดหมู่ของการใช้พื้นที่จากผังเรือน ถอดรหัสของพื้นที่ (Coding) และจัดกลุ่มของแต่ละประเภทการจัดการพื้นที่ และทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงกายภาพของพื้นที่ (Spatial relationship analysis) เพื่อทำความเข้าใจของรูปแบบการจัดการพื้นที่ที่มีความเฉพาะแตกต่างกันไปของแต่ละกลุ่มประเภทสินค้า

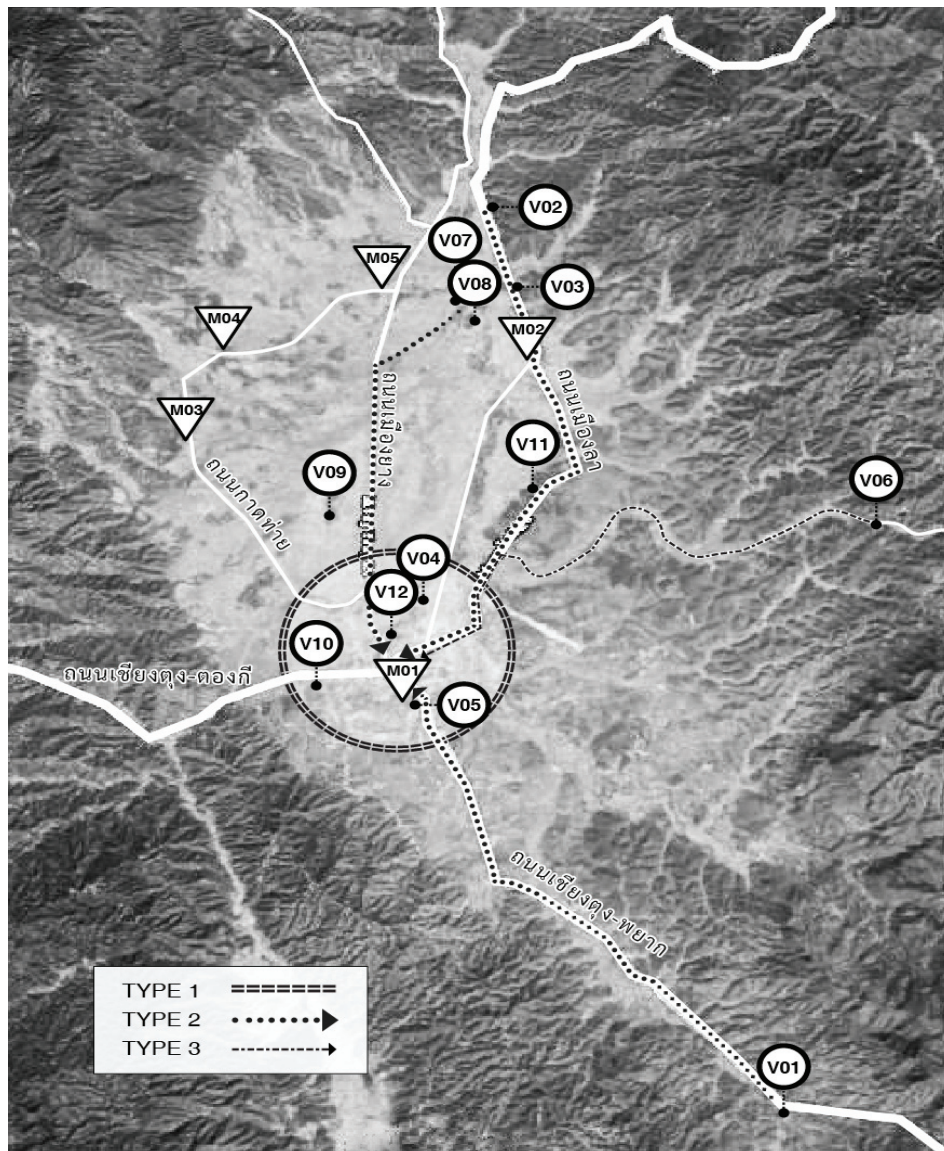
6. การศึกษาที่ตั้งของหมู่บ้านแต่ละชุมชน

เชียงตุงมีภูมิประเทศที่เป็นที่ราบเชียงตุงในแอ่งกระทะโดยมีภูเขาล้อมรอบ เป็นที่ราบหนึ่งในสามแห่งของรัฐฉาน เป็นศูนย์กลางการค้าขายในเขตรัฐฉานตอนใต้กับเมืองโดยรอบ จึงถือว่าเป็นเมืองที่มีความสำคัญอย่างยิ่งทางยุทธศาสตร์และทางเศรษฐกิจ เส้นทางสัญจรเข้าเมืองเชียงตุงมี 4 เส้นทาง ได้แก่

• เส้นทางจากทิศใต้	จากเมืองพยากหรือท่าซี้เหล็ก
• เส้นทางจากทิศตะวันตก	จากเมืองตองยี
• เส้นทางทิศเหนือ	เส้นทางทิศตะวันตก จากเมืองยาง เมืองซาก
• เส้นทางทิศเหนือ	เส้นทางทิศตะวันออก จากเมืองลา

จะเห็นได้ว่า เชียงตุงเป็นศูนย์กลางการเดินทางจากแต่ละเมืองโดยรอบในเขตรัฐฉานตอนใต้ เส้นทางสัญจรภายในเชียงตุง แบ่งได้ 3 เส้นทางหลัก คือ

- ถนนกาดท้าย ถนนทิศตะวันตกของเมือง โดยมีเส้นทางจากตัวเมืองถึงกาดท้ายบรรจบที่กาดเต่า
- ถนนเมืองยาง ถนนที่ผ่ากลางเมือง เส้นทางสู่กาดเต่าและเดินทางถึงเมืองยาง
- ถนนเมืองลา ถนนทิศตะวันออกของเมือง สามารถเดินทางถึงเมืองลา

ภาพที่ 2: แผนที่กลุ่มที่ตั้งหมู่บ้านแต่ละแบบ

จากภาพที่ 2 จะเห็นว่าถนนลาดทำย เป็นเหมือนถนนวงแหวนรอบเมืองในทิศตะวันตกของเมืองเชียงตุง ทำหน้าที่เชื่อมการสัญจรจากตัวเมืองเชียงตุงและภาคเต่า เป็นหมู่บ้านที่มีการขยายตัวเนื่องจากเป็นชุมชนขอบเขตทางทิศเหนือของเชียงตุงกับถนนเมืองยาง และถนนไปเมืองลาเป็นถนนที่มีการบูรณะให้มีการสัญจรได้สะดวกขึ้นเนื่องจากเป็นถนนเชื่อมต่อระหว่างเมือง การตั้งหมู่บ้านวางใกล้กับถนนสัญจรเป็นหลัก และตั้งตามลักษณะภูมิประเทศที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืชคือตั้งในพื้นที่แอ่งที่ลุ่มในพื้นที่ส่วนกลางของเมืองเชียงตุง และทางทิศฝั่งตะวันตกของเมืองเป็นส่วนใหญ่โดยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และไทเขินเป็นหลัก สำหรับการตั้งพื้นที่อยู่อาศัยบนที่ราบสูงหรือบนดอยทางทิศตะวันออกของเมืองเชียงตุงจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทตอย

จากการวิเคราะห์พื้นที่ของทั้ง 12 หมู่บ้านลงบนแผนที่ภาพถ่ายอากาศแล้ว ร่วมกับเส้นทางสัญจรภายในเมืองทิศทางการสัญจรเข้าออกเมือง และภูมิศาสตร์แล้ว สามารถจัดแบ่งตำแหน่งของการตั้งหมู่บ้านในแต่ละชุมชนข้างได้ทั้งหมด 3 กลุ่ม ได้แก่ การตั้งหมู่บ้านชุมชนข้างในบริเวณศูนย์กลางของเมืองเชียงตุง การตั้งหมู่บ้านชุมชนข้างเกาะติดกับเส้นทางสัญจรหลักที่เชื่อมต่อระหว่างเมือง และการตั้งหมู่บ้านนอกศูนย์กลางและเส้นทางสัญจรหลัก

6.1 การตั้งหมู่บ้านชุมชนข้างในบริเวณศูนย์กลางของเมืองเชียงตุง

ชุมชนข้างกลุ่มนี้ตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์กลางของเมืองเชียงตุง โดยจากแผนที่ในภาพที่ 2 สามารถเห็นตำแหน่งของหมู่บ้านที่อยู่ในรัศมีระยะ 2 กิโลเมตร จากภาคหลวงเชียงตุงที่เป็นศูนย์กลางในการค้าขาย หมู่บ้านกลุ่มนี้มีการตั้งถิ่นฐานที่ใกล้ตัวเมืองและตลาดสามารถค้าขาย และขนส่งสินค้าได้สะดวกกว่าในพื้นที่อื่น ได้แก่หมู่บ้าน V04 บ้านยางโกง ผลิตเครื่องปั้นดินเผา V05 บ้านจอมมน ผลิตเครื่องเงิน V10 บ้านบครก ผลิต คนโทดินเผา และ V012 บ้านจอมทอง ผลิตมิดเชียงตุง สินค้าของทั้ง 4 หมู่บ้านนี้มีความเฉพาะตัว และเป็นสินค้าอัตลักษณ์หลักของการค้าขายในภาคหลวงเชียงตุง และส่งต่อไปยังเมืองข้างเคียง เช่น เมืองตองยี เมืองลา เมืองยาง เป็นต้น แต่ปัจจุบันทั้ง 4 หมู่บ้าน มีเพียงไม่กี่เรือนที่ผลิตสินค้า เช่น บ้านจอมมน ผลิตเครื่องเงินเพียงหลังเดียว บ้านจอมทองมีมิดเพียง 2-3 หลัง ซึ่งคาดว่าเมืองมีการพัฒนาเป็นลักษณะชุมชนเมืองมากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนอาชีพค้าขายหรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับความเป็นเมืองมากขึ้น ในปัจจุบันเนื่องจากพม่าเปิดประเทศ ทำให้ชาวบ้านสามารถเข้าออกได้สะดวกขึ้น และมีการพัฒนาในด้านการก่อสร้างและวัสดุสมัยใหม่ในการบูรณะเรือนหรือสร้างเรือนใหม่ บ้านเรือนมีรูปลักษณะที่ปรับเปลี่ยนเป็นโครงสร้างและผนังคอนกรีต มุงหลังคาด้วยกระเบื้องลอน แต่ยังคงพื้นที่ใช้งานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมอยู่ โดยภาพที่ 3 เป็นเรือนของชุมชนติมิด บ้านจอมทอง ที่ไม่คงรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาติพันธุ์ไทใหญ่แล้ว

ภาพที่ 3: บ้านจอมทอง ชุมชนติมิด เมืองเชียงตุง

ภาพที่ 4: บ้านเดาห้วย ชุมชนท่าถั่วเน่า

ภาพที่ 5: บ้านแอน ชาวคอยท่ากระบุง

6.2 การตั้งหมู่บ้านชุมชนช่างแกะติดกับเส้นทางสัญจรหลักที่เชื่อมต่อระหว่างเมือง

การตั้งหมู่บ้านชุมชนช่างกลุ่มนี้ วางตัวอยู่ใกล้กับทางสัญจรหลักในพื้นที่รอบนอกห่างจากตัวเมือง 5-18 กิโลเมตร การตั้งหมู่บ้านใกล้กับเส้นทางสัญจรระหว่างเมือง เป็นการวางตัวที่ปัจจุบันสะดวกต่อการเดินทางของผู้ผลิตสู่ภาคหลวงเชียงตุงหรือพ่อค้าคนกลางที่มารับสินค้าไปค้าขายแต่ละสู่เมืองต่างๆ คาดว่าเป็นการตั้งถิ่นฐานที่เกาะอยู่กับเส้นทางสัญจรเดิมอดีต ในหมู่บ้านกลุ่มนี้ มีจำนวนเรือนที่ยังคงผลิตสินค้าเกินกว่าร้อยละห้าสิบของหมู่บ้าน ซึ่งยังคงเป็นฐานการผลิตสินค้าที่ส่งค้าขายสู่ภาคหลวงและเมืองรอบข้าง ได้แก่ V0 บ้านปางลือ ผลิตเหล้า V02 บ้านเดาห้วย ผลิตถั่วเน่า V03 บ้านยางเกียง ผลิตเครื่องจักสาน V07 บ้านยางท้าว ผลิตถ้วย V08 บ้านปางน้ำ ผลิตกบเจ V09 บ้านฮ้า ผลิตกระเบื้องดินขอ และ V11 บ้านหนองกม ผลิตกบกาบ เนื่องจากอยู่ในเขตบริเวณรอบนอกของตัวเมืองเชียงตุง ทำให้บ้านเรือน ยังคงอัตลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทใหญ่ (ภาพที่ 4) แต่มีบางหลังที่มีการปรับเปลี่ยนอาคารตามวัสดุในปัจจุบัน ลักษณะของเรือนไทใหญ่ มีองค์ประกอบของแต่ละเรือนมีความคล้ายคลึงกันแต่อาจเรียงต่างกันไป รูปทรงเรือนไททางเหนือเป็นเรือนยกพื้นสูง ฝาผายออก หลังคาจั่วปั้นหยาความลาดชัน 35-40 องศา เรือนไทใหญ่มักมีการทิ้งชายหลังคาคลุมตัวเรือนเพื่อกันลม ทำให้มีลักษณะเตี้ยแบน พื้นที่ที่สำคัญนับเป็นสัญลักษณ์ของเรือนไททางเหนือคือชานร่มซึ่งเป็นพื้นที่อรรถประโยชน์ของบ้านในการทำกิจกรรมร่วมกัน (Oranratmanee, 2013: 86)

6.3 การตั้งหมู่บ้านนอกศูนย์กลางและเส้นทางสัญจรหลัก

พื้นที่ศึกษานี้เป็นกลุ่มที่ตั้งชุมชนนอกแอ่งเชียงตุง ตั้งอยู่บนที่สูงหรือบนดอยทางทิศตะวันออกของเมืองเชียงตุง คือ V06 บ้านแอน (ภาพที่ 5) เนื่องจากเป็นชาติพันธุ์แอน ตั้งถิ่นฐานบนที่สูง มีท่าระยะห่างจากภาคหลวงเชียงตุง ประมาณ 17 กิโลเมตร แต่มีเส้นทางสัญจรที่เป็นถนนดินแดงในช่วง 2 กิโลเมตรสุดท้ายก่อนถึงหมู่บ้าน มีความยากลำบากในการเดินทางเข้าสู่ตัวเมืองและภาคหลวงเชียงตุง มีการผลิตสินค้าที่มีความเฉพาะ คือ ผลิตกระบุง ทว่าไม่ได้มีความต้องการในการค้าขายสูง สามารถดำรงชีพอยู่บนดอยได้ด้วยตัวเองแต่การผลิตสินค้าแบ่งขายก็เป็นรายได้ที่สนับสนุนให้กับคนในหมู่บ้าน อีกทั้งมีพ่อค้าคนกลางมารับไปเพื่อขายยังภาคหลวงเชียงตุง เมืองลา และเมืองตองก็เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านชาติพันธุ์ ทำให้มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาท่องเที่ยว จึงส่งผลให้มีการผลิตสินค้าประเภทผ้าทอ เพื่อขายนักท่องเที่ยวที่เข้ามา ดังนั้นจึงเป็นชุมชนที่มีความเฉพาะที่ไม่ได้เกาะกับเส้นทางสัญจรหลัก แต่เกิดจากพื้นที่อยู่อาศัยบนที่สูงเดิมอยู่แล้ว อีกทั้งมีพ่อค้าคนกลางมารับสินค้าถึงพื้นที่หมู่บ้าน จึงมีการผลิตสินค้าส่งขายได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องตั้งหมู่บ้านใกล้ศูนย์กลางและเส้นทางสัญจรหลักของเมืองเชียงตุง

จากภาพที่ 2 เห็นได้ว่า ถนนเส้นกาดท้าย ไม่มีการตั้งชุมชนข้างในพื้นที่บริเวณนั้น มีเพียงหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีการจัดตลาดนัด 3 ใน 5 วัน คือ กาดท้าย กาดบุง และ กาดเต่า ที่สะดวกต่อการจับจ่ายใช้สอยภายในหมู่บ้านรอบข้างบริเวณถนนเส้นกาดท้าย จากภาพถ่ายดาวเทียมจะเห็นได้ว่า ถนนกาดท้ายเป็นเหมือนถนนวงแหวนที่ตัดออกทางทิศตะวันตกของตัวเมืองไปบรรจบที่กาดเต่า ไม่ได้เป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อระหว่างเมือง ดังเช่นถนนเมืองยาง ถนนเมืองลา หรือถนน เชียงตุง-พยาก ทำให้ยากต่อการเข้าถึงจากตัวเมืองถึงบริเวณถนนเส้นนี้ จึงวิเคราะห์ได้ว่า การตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ไม่เหมาะสมต่อการเป็นเส้นทางการค้าขาย เนื่องจากยากต่อการเข้าถึงของเมืองอื่นเมื่อเทียบกับเส้นทางอื่น

จากทั้ง 3 กลุ่มของที่ตั้งหมู่บ้านนี้ สามารถเห็นความสัมพันธ์ของที่ตั้งของหมู่บ้านแต่ละชุมชนข้างกับเมืองเชียงตุงกับปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่

ก. ลักษณะภูมิประเทศ

การเลือกที่ตั้งพื้นที่อยู่อาศัยภายใต้พื้นที่แอ่งที่ราบลุ่มของเชียงตุง มีความเหมาะสมแก่การอยู่อาศัยและเพาะปลูก ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการตั้งอยู่อาศัย โดยตั้งกระจายตัวเกาะกับเส้นทางสัญจรถนนเป็นหลักและพื้นที่เกษตรกรรมจะอยู่บริเวณหน้าหรือหลังหมู่บ้าน ยกเว้น บ้านแอ่งที่เป็นลักษณะเฉพาะตามชาติพันธุ์ผู้อาศัยบนที่สูง

ข. ลักษณะสภาพแวดล้อม

เนื่องจากเชียงตุงตั้งบนที่ราบเหมาะแก่การเกษตรกรรม แต่ละพื้นที่จึงมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่เหมาะสมแก่การประกอบแต่ละอาชีพ แต่ละหมู่บ้านจึงมีการเลือกพื้นที่ตั้งและพืชพันธุ์ในการเพาะปลูกที่เป็นวัตถุดิบจากธรรมชาติเพื่อใช้ในการผลิตสินค้า เช่น ไม้ไผ่ กาบไผ่ และดินดิบ ซึ่งทรัพยากรต่างๆมีอยู่รอบ จึงตั้งถิ่นฐานอยู่รอบนอกตัวเมือง ทั้งนี้เป็นกลุ่มที่ตั้งหมู่บ้านชุมชนข้างเกาะติดกับเส้นทางสัญจรหลักที่เชื่อมต่อระหว่างเมือง และชุมชนที่เลือกใช้วัตถุดิบเครื่องครัวหรือส่งนำเข้า เช่น น้ำรักใช้ในเครื่องเงิน หรือเหล็กในการตีมีด ไม่จำเป็นต้องมีสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ดีมาใช้เป็นวัตถุดิบ เป็นกลุ่มหมู่บ้านที่ตั้งหมู่บ้านชุมชนข้างในบริเวณศูนย์กลางของเมืองเชียงตุง

ค. เส้นทางสัญจร

การสร้างโอกาสในการค้าขายเป็นสิ่งสำคัญหลักในการประกอบอาชีพดังนั้นการตั้งหมู่บ้านใกล้ เส้นทางสัญจรที่สะดวกต่อการเข้าถึงและการค้าขายสินค้าของทั้งผู้ผลิต ผู้ซื้อ และพ่อค้าคนกลางที่เข้าถึงตัวหมู่บ้าน เป็นปัจจัยที่สำคัญ

จะเห็นได้ว่าการจัดการพื้นที่ในระดับมหภาค ในเชิงที่ตั้งของชุมชนข้างในเมืองเชียงตุง ตั้งแต่ในอดีตของการตั้งชุมชน มีการคำนึงถึงปัจจัยในเรื่องของภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการผลิตสินค้า และการตั้งชุมชนเกาะกับทางสัญจรหลักที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

7. ความสัมพันธ์และการจัดการพื้นที่การผลิตสินค้าในครัวเรือนร่วมกับพื้นที่อยู่อาศัยของแต่ละหมู่บ้าน

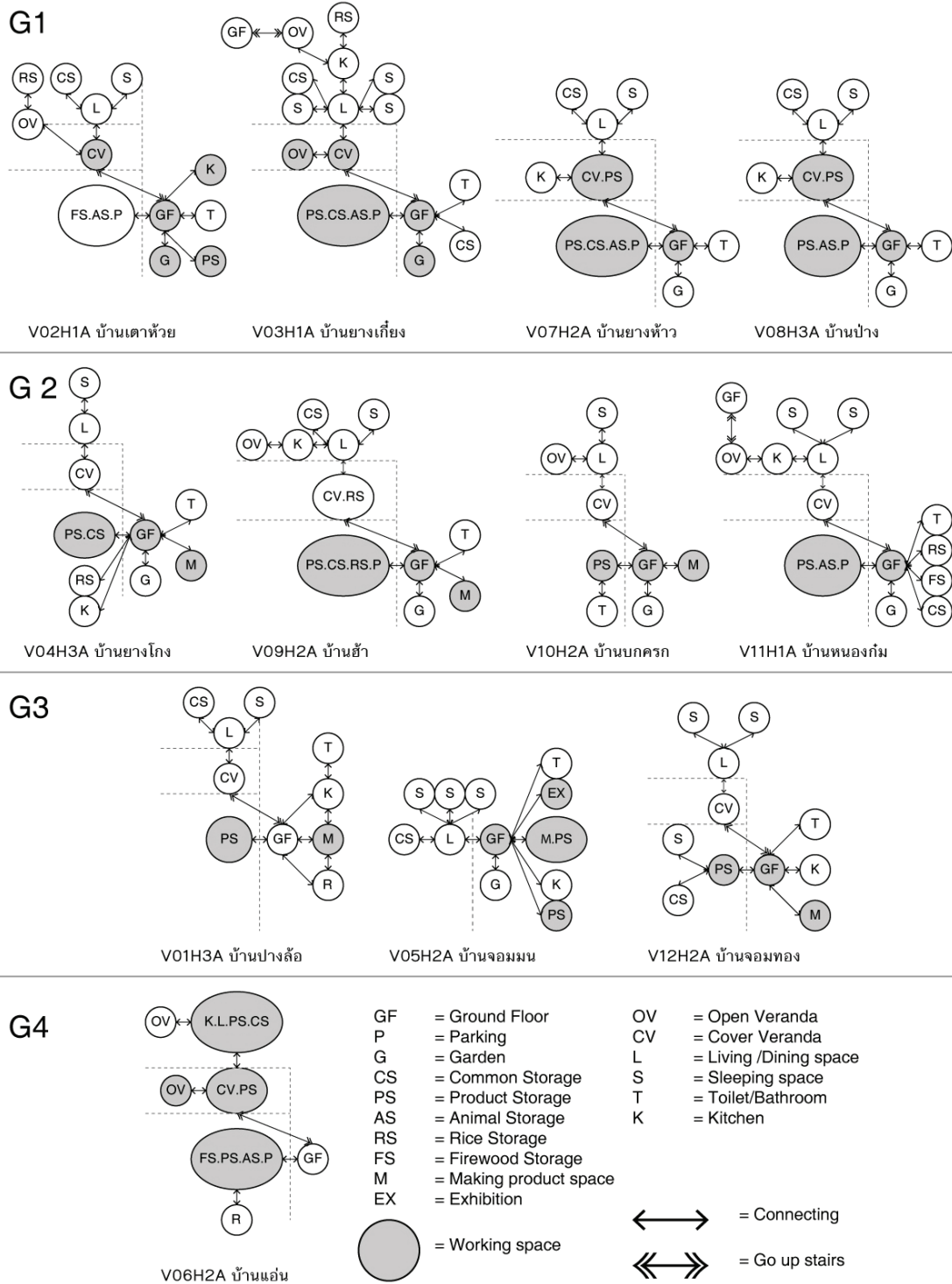
การศึกษาในระดับจุลภาคนั้นต้องการทราบความสัมพันธ์และการจัดการพื้นที่การผลิตสินค้าที่อยู่ร่วมกับพื้นที่อยู่อาศัยของแต่ละหมู่บ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจเรือนที่มีกิจกรรมในการผลิต ที่เพิ่มขึ้นมาจากเพื่อการอยู่อาศัยเท่านั้น ทั้งนี้ลักษณะการใช้พื้นที่ทางสถาปัตยกรรมของทั้ง 12 หมู่บ้านนั้น มีกรณีที่เป็นเรือนสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และเรือนที่มีการปรับเปลี่ยนตามพลวัตของเมืองเชียงใหม่ ในการเปรียบเทียบและวิเคราะห์ผังของ 12 เรือนตัวแทนนี้ ใช้วิธีการถอดรหัสความสัมพันธ์เชิงกายภาพของพื้นที่แทนค่าเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่ต่างๆ โดยแสดงความสัมพันธ์ของพื้นที่เรือน ชั้นที่หนึ่งและชั้นที่สอง โดยสัญลักษณ์ลูกศรหัวเดียว แทนการเชื่อมต่อของพื้นที่ สัญลักษณ์ลูกศรสองหัว แทนการแบ่งระดับชั้น วงที่มีการแรเงาสีเทา คือ พื้นที่รองรับการใช้งานในการผลิตสินค้า ส่วนตัวอักษรต่างๆ แสดงการแทนค่าในภาพที่ 6

จากการถอดรหัสความสัมพันธ์พื้นที่ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

- G1 มีพื้นที่แรงงาในพื้นที่ CV (Cover Veranda) บนชั้นสอง แสดงให้เห็นถึง พื้นที่ในการผลิตสินค้า มีการใช้งานในพื้นที่ชานร่ม และได้ถูกเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ เก็บของและจอดรถจักรยานยนต์ ได้แก่ V02 บ้านเตาห้วย V03 บ้านยางเกียง V07 บ้านยางห้าว และ V08 บ้านปาง
- G2 มีพื้นที่แรงงาในพื้นที่ GF (Ground Floor) ได้ถูกเรือน แสดงให้เห็นถึงพื้นที่ในการผลิตสินค้าบริเวณใต้ถุนเรือน และได้ถูกเป็นพื้นที่เก็บของและเก็บผลิตภัณฑ์ ได้แก่ V04 บ้านยางโกง V09 บ้านฮ้า V10 บ้านบกรก และ V11 บ้านหนองกัม
- G3 มีพื้นที่แรงงาในพื้นที่ M (Making Product) ชั้นล่าง แสดงให้เห็นถึง พื้นที่แยกออกจากตัวเรือนในการผลิตสินค้าเฉพาะ ได้แก่ V01 บ้านปางลือ V05 บ้านจอมมน และ V12 บ้านจอมทอง
- G4 มีพื้นที่แรงงาในพื้นที่ ได้ถูกทั้งหมด CV (Cover Veranda) และ L (Living space) ในชั้นสอง แสดงให้เห็นถึง พื้นที่เกือบทั้งเรือนสามารถเป็นพื้นที่ผลิตสินค้าได้ ได้แก่ V06 บ้านแอ่น

7.1 การจัดการพื้นที่ผลิตสินค้านำร่วมกับพื้นที่อยู่อาศัยชั้นสอง (G1)

การจัดการพื้นที่ผลิตสินค้าในกลุ่มนี้สามารถร่วมกับพื้นที่อยู่อาศัยในชั้นสองบริเวณชานร่ม ได้แก่ หมู่บ้าน V02 บ้านเตาห้วย ทำถั่วเน่า V03 บ้านยางเกียง ทำเครื่องจักรสาน V07 บ้านยางห้าว ทำด้วย และ V08 บางปางน้ำ ทำเสื้อ โดยมีกระบวนการผลิตสินค้าที่ไม่ซับซ้อนมาก แบ่งออกเป็น 4 ชั้น คือ การเตรียมวัตถุดิบ การตากแห้งวัตถุดิบ การผลิตสินค้า และเก็บผลผลิตที่เสร็จเรียบร้อยแล้ว ในการเตรียมวัตถุดิบและการตากแห้งวัตถุดิบ จะใช้ลานดินรอบเรือน หรือใต้ถุนเรือน ซึ่งใช้แรงงานผู้ชาย เช่นการผ่าไม้ไฟ การสับไม้ฟาก ในขณะที่การผลิตบางชนิด เช่น การตีแผ่นถั่วเน่า การสานเครื่องจักสาน และสานเสื้อจะเป็นงานของผู้หญิง ใช้พื้นที่ในบริเวณที่นึ่งพักของเรือน ซึ่งมักเป็นส่วนของชานหน้าเรือน มีพื้นที่กว้างขวางสามารถนั่งทำงานได้หลายคน หรือบางหลังจะทำที่พื้นที่ใต้ถุนเรือน กิจกรรมการผลิตสินค้าเป็นพื้นที่ที่ซ้อนทับกับพื้นที่พักอาศัยในบริเวณชานเรือน ซึ่งถือเป็นพื้นที่กิจกรรมหลักของเรือนอยู่แล้ว การนำพื้นที่นี้มาใช้เป็นพื้นที่ผลิตสินค้า ทำให้พื้นที่ชานเรือนกลายเป็นพื้นที่ที่มีการใช้งานที่หลากหลายทั้งการผลิตสินค้าและการพักผ่อนอยู่ร่วมกัน

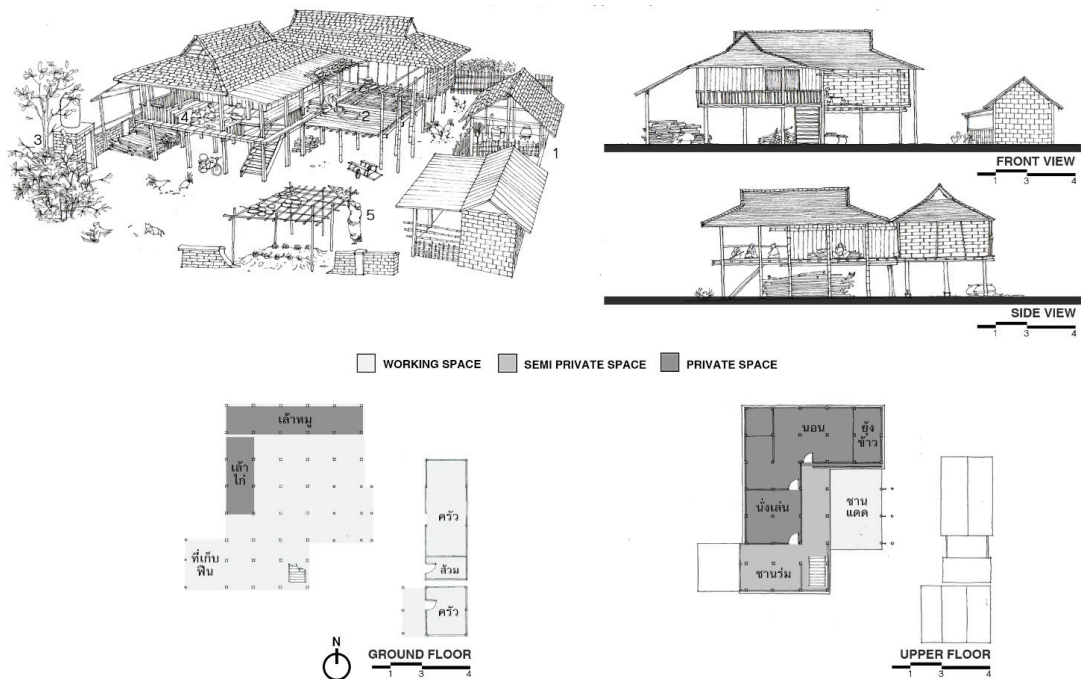
ภาพที่ 6: การถอดรหัสพื้นที่ของเรือน 12 หลังในแต่ละหมู่บ้าน

ในบทความนี้ ขอยกตัวอย่างพื้นที่ศึกษา V02 บ้านเตาห้วยที่ผลิตสินค้าถั่วเน่า เป็นตัวอย่างในการนำเสนอการจัดการพื้นที่ โดยจากภาพทัศนียภาพของเรือน (ภาพที่ 7) จะเห็นถึงขั้นตอนการผลิตถั่วเน่าตามลำดับ ในภาพที่ 7 โดยต้มถั่วที่ครว และนำมาบดในบริเวณชานแดด จากนั้นนำมาบ่มในใบตองตึง 1 วัน และนำออกมาตีเป็นแผ่น โดยใช้ใบข้าวแบ่งที่เด็ดจากต้นที่ปลูกหน้าเรือนออกมาตีเป็นแผ่น จากนั้นนำไปตากที่ร้านไม้ไผ่ หรือพื้นที่อื่นที่สามารถตากได้เช่น ระเบียง หรือบนหลังคา จากนั้นนำมาห่อเป็นถุงที่บริเวณชานเรือน จากกระบวนการทำจะเห็นได้ว่า การจัดการพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าไม่ได้มีแค่ในตัวเรือนเท่านั้น แต่ยังสอดคล้องถึง ภูมิทัศน์รอบเรือนอีกด้วย เช่น ต้นข้าวแบ่งที่ปลูกหน้าเรือน เพื่อการนำใบมาใช้ในการตีแผ่นถั่วเน่า หรือ ลานหน้าเรือนที่มีการสร้างโครงสร้างไม้ไผ่ชั่วคราวในการตากถั่วเน่า พื้นที่ในการผลิตสินค้าหลักก็จะอยู่ที่บริเวณชานบ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่รวมของคนในเรือน หรือคนเรือนใกล้เคียงที่สลับกันช่วงทำแผ่นถั่วเน่าในแต่ละเรือน อาจเนื่องจากสินค้าไม่ได้มีความซับซ้อนมากของขั้นตอน และอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตมีขนาดเล็กจึงสามารถใช้ร่วมกับพื้นที่ส่วนกลางของเรือนซึ่งก็คือ พื้นที่ชานร่มของเรือนนั่นเอง

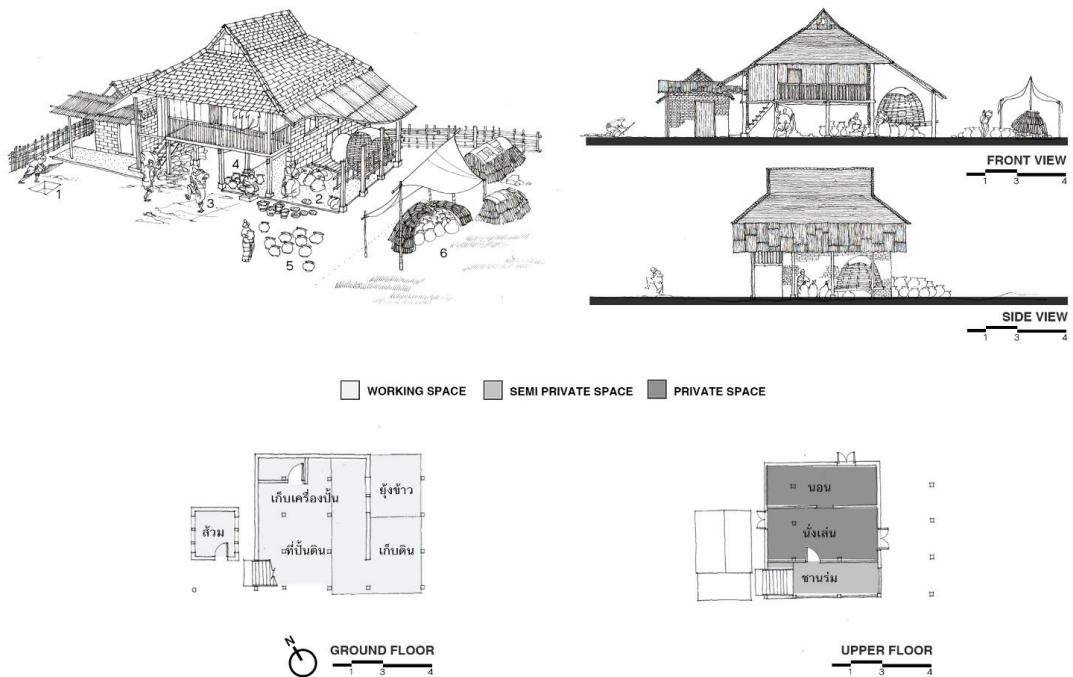
7.2 การจัดการพื้นที่ผลิตสินค้าได้ถุนเรือนและลานดินรอบตัวเรือน (G2)

พื้นที่ได้ถุนเรือนและลานดินรอบตัวเรือน เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของการผลิตสินค้า ได้แก่ หมู่บ้าน V04 บ้านยางโกง ผลิตเครื่องปั้นดินเผา V09 บ้านฮ้าง ผลิตกระเบื้องดินขอ V10 บ้านบกกกรก ผลิตคนโทน้ำ และ V11 บ้านหนองกุ่ม ผลิตทุบกباب ในกลุ่มนี้เริ่มมีกระบวนการผลิตและใช้พื้นที่ในการผลิตสินค้าที่มากขึ้น ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการปั้นดินทั้งหมด ยกเว้นบ้านหนองกุ่ม โดยมีวิธีการผลิตสินค้าเกี่ยวกับดินเผาที่คล้ายกันคือ การเตรียมวัตถุดิบ แخذดินและนวดดิน การขึ้นรูป การตากดินที่ขึ้นรูปแล้ว การเผาดิน และเก็บสินค้าที่เผาเสร็จเรียบร้อยแล้ว จากกระบวนการเห็นได้ว่าต้องใช้พื้นที่มากขึ้นและไม่สามารถใช้พื้นที่บริเวณชานเรือนได้แล้ว เนื่องจากน้ำหนักของดินและอุปกรณ์ที่ใช้ในการขึ้นรูปมีน้ำหนัก ในขั้นตอนของการเตรียมดินจึงเป็นการเตรียมบริเวณพื้นที่ลานหน้าเรือนหรือข้างเรือนในการนวดดิน หรือตากหม้อที่ปั้นเสร็จแล้ว ส่วนการปั้น ขึ้นรูปจะปั้นพื้นที่ได้ถุนเรือน เนื่องจากเป็นพื้นที่ร่มและมีที่กว้างขวางเหมาะสมกับการปั้นและวางหม้อที่ปั้นเสร็จแล้ว และสามารถเก็บหม้อ หรือกระเบื้องดินขอที่เผาเสร็จแล้วไว้บริเวณใต้ถุนเรือนได้ ส่วนการเผาจำเป็นต้องใช้พื้นที่กว้างในการเผา หรือมีเตาเผาดินอย่างดี

ในบทความนี้ นำตัวอย่างของ V04 บ้านยางโกงที่ผลิต ปั้นหม้อดิน เตาดิน เป็นตัวอย่างในการนำเสนอการจัดการพื้นที่ โดยจากภาพทัศนียภาพของเรือน (ภาพที่ 8) จะเห็นถึงกระบวนการตามลำดับเลข คือ นำดินที่ได้จากหนองน้ำ หรือสั่งดินจากหนองอื่นมาแช่น้ำบริเวณหน้าเรือน จากนั้นทำมาผสมกับทรายในสัดส่วนผสมเฉพาะของแต่ละเรือน โดยการเหยียบนวดดิน จากนั้นนำดินไปเก็บไว้ใต้ถุนเรือน หรือนำมาปั้นได้เลย แต่งหมุนขึ้นรูปหม้อ จะผลิตได้ถุนเรือนเช่นเดียวกัน เนื่องจากเมื่อปั้นเสร็จแล้วสามารถนำไปเรียงไว้ใต้ถุน หรือเรียงตากแดดได้สะดวก จากนั้นนำไปเผา โดยการกองฟางและผ้าคลุมไว้หนึ่งวัน ก็จะเสร็จการเผาหม้อดินเรียบร้อยแล้ว จากกระบวนการปั้นหม้อจะเห็นได้ว่ากลุ่มนี้ไม่ได้ไปใช้พื้นที่ในบริเวณของตัวเรือนเลยเนื่องจากกระบวนการและวัตถุดิบมีน้ำหนักมาก และต้องการใช้พื้นที่ในการเตรียม การปั้น และการตากมาก พื้นที่บริเวณใต้ถุนเรือน ซึ่งเป็นพื้นที่ทำงานที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่เก็บของและพื้นที่ลาดดินที่สามารถเก็บวัตถุดิบที่ตากไว้ได้สะดวก ดังนั้นพื้นที่ใต้ถุนเรือนเรียบ ดังนั้นพื้นที่เชื่อมต่อของกระบวนการทั้งหมดในการผลิตสินค้า การจัดการพื้นที่ของกลุ่มนี้ จึงมีการจัดการพื้นที่แยกส่วนออกจากชั้นสองคือพื้นที่ในการพักผ่อนและพื้นที่ใต้ถุนและลานชั้นหนึ่งเป็นพื้นที่ทำงานอย่างชัดเจน

ภาพที่ 7: การจัดแบ่งพื้นที่ใช้งาน ของ VO2H1A บ้านเตาห้วย

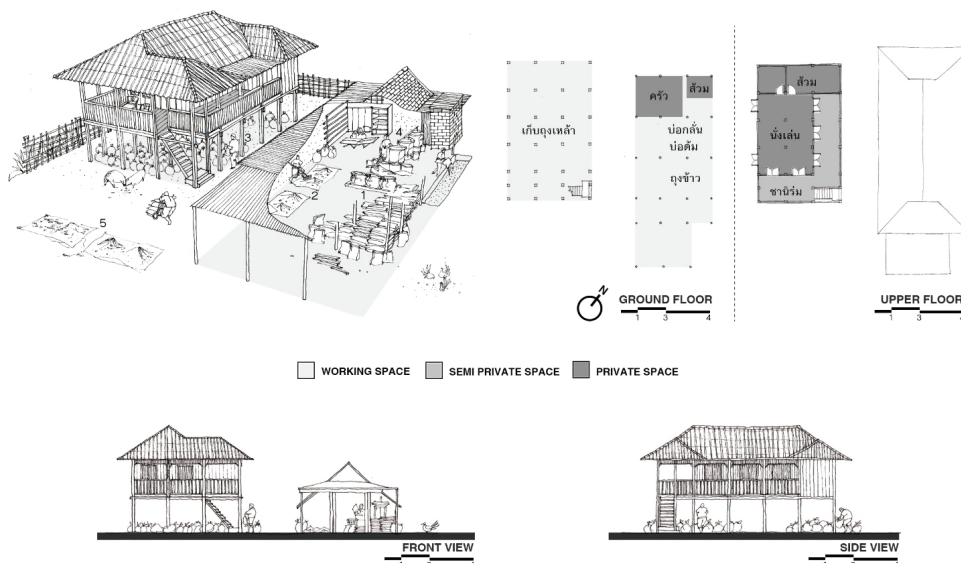

ภาพที่ 8: การจัดแบ่งพื้นที่ใช้งาน ของ VO4H3A บ้านยางโก

7.3 การเพิ่มพื้นที่ผลิตสินค้าแยกจากตัวเรือน (G3)

ในกลุ่มนี้มีสินค้าที่มีความเฉพาะและเป็นเอกลักษณ์อย่างชัดเจน ได้แก่ V01 บ้านปางล่อ ผลิตเหล้า V05 บ้านจอมมน ผลิตเครื่องเงิน และ V12 บ้านจอมทอง ผลิตมิด ซึ่งมีขั้นตอนในการผลิตสินค้าที่ซับซ้อนและใช้อุปกรณ์ในการผลิตสินค้าที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แต่สิ่งที่เหมือนกัน คือการจัดการพื้นที่ใช้งานภายใต้เรือน โดยมีการสร้างพื้นที่เฉพาะสำหรับการผลิตสินค้า แยกออกจากตัวเรือนอย่างชัดเจน เช่น เรือนต้มเหล้า เรือนเตรียมเครื่องเงิน และเรือนตีมิด

ในบทความนี้ นำตัวอย่างของ V01 บ้านปางล่อ ที่ต้มเหล้า โดยจากภาพทัศนียภาพของเรือน (ภาพที่ 9) กระบวนการผลิตเหล้าตามลำดับเลข มีขั้นตอนดังนี้ คือ นำข้าวมาต้ม 1-2 ชั่วโมง จากนั้นนำมาตากอีก 2 ชั่วโมง และนำข้าวไปหมกในถุงพร้อมกับใส่ยาตามสูตรของแต่ละหลัง ระยะเวลาหนึ่งเดือนเรียงไว้ใต้ถุนเรือน แล้วจึงนำมากลั่นในเครื่องกลั่น จนได้เหล้าจึงนำบรรจุลงขวด หรือกลั่นแล้วนำไปเก็บรอพ่อค้าคนกลางมารับไปขายในภาคหลวงเชียงตุง เมืองยอง เมืองลา ข้าวที่เหลือจากการกลั่นนำไปตากแห้งเป็นอาหารสุกร เห็นได้ว่าพื้นที่การผลิตสินค้ามีได้เกี่ยวข้องกับตัวเรือนเลย มีเพียงแต่พื้นที่ใต้ถุนเรือนที่ทำหน้าที่วางเหล้าหมกไว้ เนื่องจากกระบวนการมีขั้นตอนและใช้ระยะเวลา อีกทั้งการต้มและกลั่นมีความร้อนที่แผ่ออกมาจึงต้องการสร้างพื้นที่เฉพาะในการผลิต แต่ก็มีครัวและห้องน้ำที่เชื่อมต่อกับพื้นที่ทำเหล้าอยู่ จะเห็นได้ว่า ชีวิตประจำวันส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณพื้นที่ต้มเหล้า ทำให้การจัดการพื้นที่นั่งพักผ่อนดูโทรทัศน์ หรือครัวอยู่บริเวณใกล้กับพื้นที่ต้มเหล้า ในขณะที่เรือนพักชั้นสอง ก็เป็นเพียงพื้นที่นอนในเวลากลางคืนเท่านั้น จะเห็นได้ว่าพื้นที่ชานบ้านที่ต้องทำหน้าที่รองรับการนั่งพักผ่อน กลับเป็นพื้นที่ใช้สอยน้อยกว่าบริเวณข้างพื้นที่ต้มเหล้า เนื่องจากชีวิตเกือบทั้งวันอยู่แต่บริเวณนี้ การจัดการพื้นที่ทั้งผลิตสินค้าและการพักผ่อนจึงถูกโยกย้ายมาบริเวณชั้นหนึ่งและพื้นที่ต้มเหล้าแทน

ภาพที่ 9: การจัดแบ่งพื้นที่ใช้งาน ของ V01H3A บ้านปางล่อ

7.4 การจัดการพื้นที่ผลิตสินค้าเป็นส่วนหนึ่งกับทุกพื้นที่ของเรือน (G4)

การจัดการพื้นที่ผลิตสินค้าที่เชื่อมเป็นหนึ่งเดียวกับพื้นที่อื่นเกิดขึ้นในเรือนของชาวบ้านแอ่น ที่ผลิตกระบุง จากผืนของการถอดรหัสพื้นที่จะเห็นว่า พื้นที่ทำงานอยู่ทุกพื้นที่ ทั้งใต้ถุนเรือน ขานเรือน และพื้นที่ภายในเรือน ทั้งนี้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของชาวบ้านแอ่น ภายในเรือนมี แม่เตาไฟ หรือคร้าวอยู่ กลางเรือน เพื่อให้ความอบอุ่นแก่ตัวเรือน ควันไฟช่วยไล่แมลงต่างๆเพื่อรักษาโครงสร้างเรือน เนื่องจาก เป็นครัวเรือนขนาดเล็กจึงไม่มีความต้องการใช้พื้นที่มาก อีกทั้งที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่บนลักษณะภูมิประเทศ ที่มีความชันจึงอาจเป็นปัจจัยจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถสร้างตัวเรือนขนาดใหญ่ได้

จากภาพทัศนียภาพของเรือน (ภาพที่ 10) จะเห็นกระบวนการผลิตกระบุงตามลำดับเลข คือ การเตรียมไม้ไผ่จากปล้องจักเป็นตอกที่พื้นดินหน้าเรือน จากนั้นนำมาตากให้แห้ง ที่ขานแดด หรือแขวน ไว้ที่ใต้ถุนเรือน เพื่อไล่ความชื้นจากไม้ไผ่ให้แห้งหนึ่งวัน และจึงนำมาสานเป็นกระบุงตรงลานดินและขาน เรือน โดยพื้นที่เก็บอุปกรณ์ หรือเครื่องสานในแต่ละชั้นจะวางอยู่ข้างๆ และกระบุงที่เสร็จแล้ว จะนำไป วางบนชั้นบนแม่เตาไฟเพื่อรมกันมอด พื้นที่ศึกษากลุ่มนี้มีความคล้ายคลึงกับกลุ่มที่ 1 เนื่องจากเป็น สินค้าประเภทสานที่ไม่ได้มีความซับซ้อนของกระบวนการและใช้พื้นที่มากมาย โดยสามารถสานกระบุง บริเวณใต้ถุนเรือน หรือขานเรือนได้ และมีการใช้พื้นที่ขานเรือนในการผลิตสินค้าเช่นเดียวกัน

เนื่องจากว่า บ้านแอ่นมีการใช้พื้นที่ผลิตสินค้าจนถึงพื้นที่ภายในเรือนในเก็บสินค้า ทำให้ต้อง แยกออกเป็นอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความแตกต่างจากกลุ่มที่ 1 การใช้พื้นที่ของบ้านแอ่นมีการจัดการพื้นที่ใน การผลิตสินค้าและอยู่อาศัยครอบคลุมทุกพื้นที่มากกว่า เช่น บริเวณขานแดดก็เป็นทั้งขานล้างถ้วยชาม ตากตอก และสานกระบุง เนื่องจากรับแดดได้ดี เพราะอยู่บนที่ราบสูงที่มีอากาศหนาวกว่า หากมีแดด แรงก็สามารถย้ายเข้ามาบริเวณขานเรือน หรือใต้ถุนเรือนได้ แต่ไม่อาจสานกระบุงภายในเรือนเนื่องจากมี ความมืดเกินไป การเก็บกระบุงไว้เหนือแม่เตาไฟ ก็เป็นภูมิปัญญาพื้นถิ่นในการรมควันกันมอด จะเห็นได้ ว่าการจัดการพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ผลิตสินค้านั้นเป็นส่วนหนึ่งเดียวกัน การสานกระบุงเป็นการทำงานของผู้ชาย ส่วนผู้หญิงดูแลงานเรือน หรือทำผ้าทอมือโดยใช้เป็นเครื่องแต่งกาย หรือยามในการใช้ชีวิตประจำวัน แต่ในปัจจุบันบ้านแอ่นได้มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามามาก ทำให้การผลิตผ้าทอมือ ปรับเปลี่ยนเป้าหมายเพื่อการค้าขายมากขึ้นเช่นเดียวกัน ซึ่งการทำผ้าทอมือก็อยู่ในบริเวณขานเรือนเช่นเดียวกันพื้นที่ทำ กระบุงเช่นเดียวกัน

จากการแบ่งการจัดการพื้นที่การผลิตสินค้าของชุมชนช่วงทั้ง 4 กลุ่ม มีการใช้พื้นที่ผลิตสินค้า ที่แทรกและแยกตัวจากเรือนซึ่งสามารถสรุปปัจจัยที่ทำให้การศึกษาในระดับจุลภาคของการจัดการพื้นที่ เรือนของชุมชนช่วงในการผลิตสินค้านั้นร่วมกับพื้นที่อยู่อาศัยพื้นที่เรือนของชุมชนช่วงในเมืองเชียงตุง คือ

ก. กระบวนการผลิตสินค้า

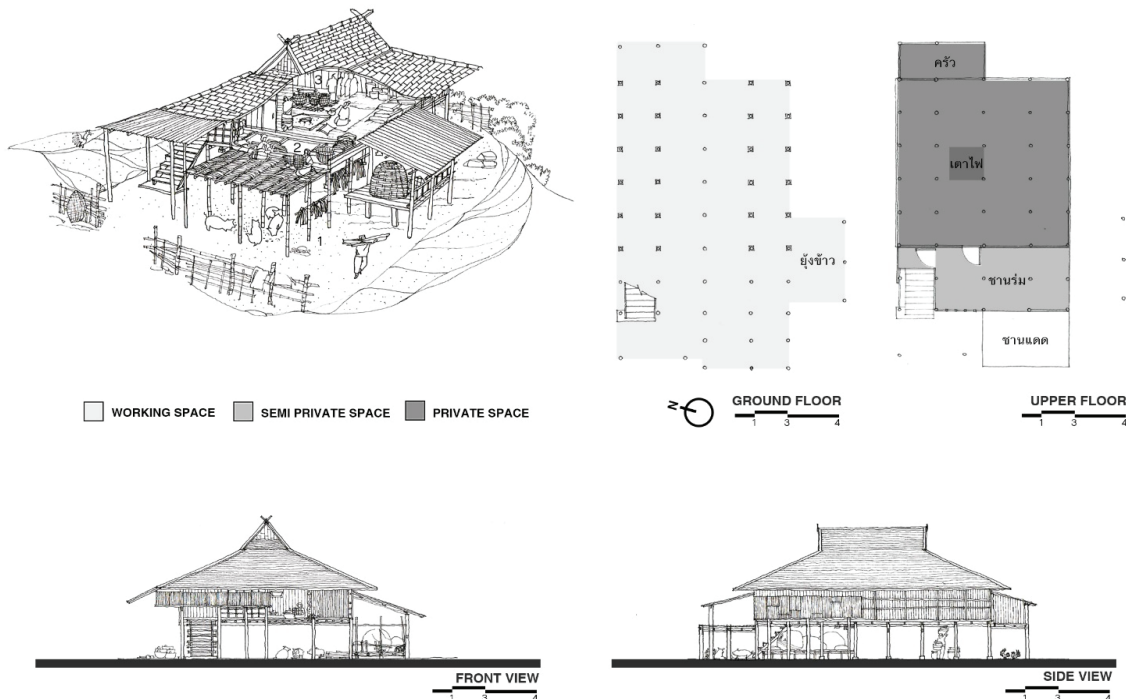
การผลิตสินค้าในชุมชนทั้ง 12 หมู่บ้านมีความหลากหลายแต่สามารถจัดกลุ่มตามรูปแบบการ ผลิตได้ ซึ่งแบ่งออกเป็น

- กระบวนการผลิตสินค้าพื้นบ้าน เช่น ถั่วเน่า เครื่องจักสาน กุบกาบ กุบเจ เสื่อ และ กระบุง
- กระบวนการผลิตสินค้าดินเผา เช่น หม้อดิน คนโท และกระเบื้องดินขอ
- กระบวนการผลิตสินค้าที่มีความเฉพาะ เช่น ต้มเหล้า เครื่องเงิน และตีมีด

ในแต่ละสินค้ามีกระบวนการผลิตสินค้าพื้นฐานที่มีตั้งแต่ขั้นตอนไม่มาก จนถึงมีกระบวนการผลิตที่มีขั้นตอนสูง ซึ่งส่งผลต่อการจัดการพื้นที่ ในกลุ่มสินค้าพื้นฐานมีการใช้พื้นที่ร่วมกับพื้นที่ชนร่ม ในขณะที่สินค้าจากดินเผา ต้องการพื้นที่มากในการปั้นดินและเผาดิน และสินค้าที่มีความเฉพาะก็ต้องการพื้นที่ในแต่ละขั้นตอนกับอุปกรณ์เฉพาะของสินค้านั้นๆเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นปัจจัยทำให้ การใช้งานของพื้นที่มีความแตกต่างกัน

ข. การใช้ชีวิตประจำวันร่วมกับพื้นที่ผลิตสินค้า

ชุมชนช่างมีชีวิตประจำวันในการผลิตสินค้าตั้งแต่ช่วงเช้าจนถึงเวลาพระอาทิตย์ตก เนื่องจากการผลิตสินค้าในช่วงเวลากลางวันสามารถเห็นสินค้าได้สะดวก และมีแสงแดดเพื่อการตากสินค้าในสินค้าบางประเภท เมื่อพระอาทิตย์ตกก็ไม่สามารถผลิตได้เพราะไม่สามารถมองเห็นการผลิตสินค้าได้ และเมืองเชียงตุงมีปัญหาเกี่ยวกับการจ่ายไฟฟ้ามีความไม่แน่นอนในแต่ละช่วง ทั้งนี้ เวลาในการทำงานคือช่วงเวลากลางวัน โดยสามารถแบ่งเวลาการพักในช่วงการทำงานได้ขึ้นอยู่กับแต่ละกระบวนการผลิต จึงเกิดการสร้างพื้นที่พักผ่อนเมื่อยามเหนื่อยล้า หรือใช้พื้นที่ศูนย์กลางของแต่ละเรือนในการพัก ในกลุ่มของสินค้าพื้นฐานใช้พื้นที่ชานเรือนซึ่งเป็นพื้นที่พักผ่อนร่วมกันอยู่แล้ว แต่ในการผลิตสินค้าอื่น เช่น ต้มเหล้า บันดิน ใช้พื้นที่ใต้ถุนเรือน เป็นพื้นที่พักผ่อน ในการนั่ง นอนพัก หรือดูโทรทัศน์ ขณะรอกระบวนการผลิตในแต่ละขั้นได้ โดยแบ่งพื้นที่เรือนนอนเป็นพื้นที่ส่วนตัวในการนอนในยามกลางคืนเพียงอย่างเดียว ซึ่งมีการแบ่งพื้นที่การใช้งานได้อย่างชัดเจน ระหว่างพื้นที่พักผ่อนและพื้นที่ทำงาน

ภาพที่ 10: การจัดแบ่งพื้นที่ใช้งาน ของ VO6H2A บ้านแอ่น

8. สรุปผลการศึกษา

ผลจากการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ สรุปได้ว่าความสัมพันธ์ของที่ตั้งของหมู่บ้านแต่ละชุมชนช่างกับเมืองเชียงตุงในฐานะที่เป็นฐานการผลิตสินค้าเพื่อการยังชีพ การประกอบอาชีพเกษตรกรรม และสินค้าที่มีลักษณะเฉพาะของเมืองเชียงตุง มีการเลือกที่ตั้งของชุมชนช่างในเมืองเชียงตุงที่คำนึงถึงปัจจัยในการส่งเสริมต่อการค้าขายของแต่ละชุมชนช่าง ซึ่งเส้นทางสัญจรเป็นปัจจัยหลักในการง่ายต่อการเข้าถึงและเดินทางไปภาคหลวงเชียงตุงเพื่อการค้าขาย หรือการเข้ามาชุมชนของพ่อค้าคนกลางจากศูนย์กลางของเมืองเชียงตุง สู่รอบนอกตัวเมืองและบนที่สูง ในขณะที่ลักษณะภูมิประเทศ และทรัพยากรทางธรรมชาติ เป็นปัจจัยในการสนับสนุนวัตถุดิบเพื่อการนำมาใช้ผลิตสินค้าแต่ละประเภทที่มีความเฉพาะตัวต่างกัน การทำความเข้าใจถึงที่ตั้งของหมู่บ้านแต่ละชุมชนช่างทำให้เป็นฐานความเข้าใจในการตั้งชุมชนแต่ละประเภทของสินค้า

ในเชิงศึกษาการจัดการพื้นที่เรือนของชุมชนช่างในการผลิตสินค้าร่วมกับพื้นที่อยู่อาศัยพบว่า กระบวนการผลิตเป็นตัวแปรที่สำคัญในการความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ผลิตสินค้ากับตัวเรือน โดยมีการใช้พื้นที่ที่แตกต่างกันไปตั้งแต่ลานโล่งหน้าเรือน พื้นที่เพาะปลูกต้นไม้ ไม้ไผ่เพื่อเป็นวัตถุดิบ พื้นที่ได้ถุนเรือน จนขึ้นมาถึงพื้นที่ชานเรือน และชานแดดที่มีการใช้งานที่เหมาะสมกับแต่ละกระบวนการผลิต และมีการจัดการพื้นที่ให้เหมาะสมกับการใช้ชีวิตประจำวันของแต่ละครัวเรือนในการพักผ่อนและอยู่อาศัย และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละเรือนและชาติพันธุ์ด้วย (Ounchanum, 2016. In preparation) วัตถุประสงค์ของทั้งสองข้อนี้เป็นฐานองค์ความรู้ของการเลือกตั้งหมู่บ้านชุมชนช่าง และการจัดการพื้นที่เรือนร่วมกับการผลิตสินค้าที่มีลักษณะเฉพาะ ที่ควรส่งเสริมและดำรงการใช้ชีวิตร่วมกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของเรือนชาติพันธุ์ไทในเมืองเชียงตุง

งานวิจัยได้ชี้ให้เห็นว่าเมืองเชียงตุงเป็นเมืองสังคมเกษตรกรรมเป็นพื้นฐาน แต่เนื่องจากตำแหน่งของเมืองที่เป็นศูนย์กลางการค้าขาย ทำให้เกิดอาชีพช่างขึ้นมาในแต่ละหมู่บ้านเพื่อเป็นรายได้หลักหรือเสริมแทนการเกษตรกรรม โดยการทำผลิตสินค้าในช่วงว่างเว้นจากการทำนา หรือประกอบอาชีพช่างเป็นหลักแทน ซึ่งบทบาทงานในส่วนที่เป็นแรงงาน หรือทำนอกเรือน จะเป็นงานของผู้ชาย ในขณะที่ ผู้หญิง ทำงานฝีมือ เลี้ยงลูกและดูแลเรือน จากการปรับเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมสู่การเป็นชุมชนช่างที่มีรายได้ตลอดทั้งปี ทำให้ความสมดุลระหว่างงานช่างและชาวนา มีผลปรับเปลี่ยนจากชาวนากลายเป็นผู้ผลิตสินค้าเต็มตัวมากกว่า และจากการปรับเปลี่ยนของยุคสมัยที่ประกอบอาชีพค้าขาย หรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับความเป็นเมืองมากขึ้น ทำให้ระบบสังคมชาวนาไทในเมืองเชียงตุงเกิดการลดลง และส่งผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเมืองเชียงตุง ที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบบ้านเรือนเป็นอาคารคอนกรีต ตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย จากพื้นที่ส่วนของกลางเมือง ขยายตัวสู่เมืองชนบทรอบนอก ซึ่งในแต่ละชุมชนช่างก็ยังคงทำได้รับเอกลักษณ์ของชุมชนช่างจากพื้นที่การใช้งานและ บรรยากาศการประกอบอาชีพอยู่

การสังเคราะห์ผลวิจัยนี้พบว่า เรือนของชุมชนช่างในเมืองเชียงตุงไม่ได้เป็นเพียงแค่ที่พักอาศัยเท่านั้น แต่ยังมีจัดการพื้นที่เพื่อการประกอบอาชีพเพื่อก่อให้เกิดรายได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเกี่ยวกับ การศึกษาเรือนที่เป็นส่วนหนึ่งในการทำธุรกิจและการค้าขาย (Home commercializa-

tion) โดยการจัดการพื้นที่ทำงานภายในเรือนที่ก่อให้เกิดธุรกิจและการหมุนเวียนเงินของครอบครัวนั้น (Oranratmanee, 2008: 226) และปัจจัยของตัวแปรทางเศรษฐกิจในการประกอบอาชีพเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้รูปแบบเรือนมีความแตกต่างกัน โดยความต้องการพื้นฐานของแต่ละอาชีพทำให้เกิดการสร้างพื้นที่ตอรับนั้น (Rapoport, 1969: 33) ดังนั้นการศึกษานี้แสดงผลของความสัมพันธ์และการจัดพื้นที่เรือนในชุมชนช่าง ที่สามารถแสดงให้เห็นถึงการใช้งานของเรือนที่เป็นมากกว่าพื้นที่อยู่อาศัย สู่การใช้พื้นที่เรือนในประกอบอาชีพและสร้างพื้นที่ตอบสนองต่อการผลิตสินค้า ซึ่งสร้างความหมายเฉพาะตัว ผ่านมิติทางกายภาพ ในองค์ประกอบของสินค้า รูป กลิ่น ของวัตถุดิบ เครื่องมือที่ประกอบอยู่ในพื้นที่ รูปแบบสถาปัตยกรรมชาติพันธุ์ไท และมิติทางสังคม ในพื้นที่ผลิตสินค้าที่สร้างปฏิสัมพันธ์กันของครอบครัว และพื้นที่ผู้ชายและผู้หญิง ทำให้ความสัมพันธ์ในมิติทางกายภาพและสังคมของชุมชนช่างในเมืองเชียงตุง สร้างอัตลักษณ์ทางพื้นที่ ที่สร้างความหมายเฉพาะที่ทำให้ต่างจากพื้นที่อื่นตามความเป็นชุมชนวัฒนธรรมไทของเมืองเชียงตุง จึงเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมและอนุรักษ์ไว้ก่อนที่เมืองเชียงตุงจะเปลี่ยนแปลงไป

บรรณานุกรม

- Ardener, Shirley. (Eds.). (1993). *Women and Space Ground Rule and Social Maps*. Oxford: Berg Publishers Limited.
- Asquith, Lindsay. (Eds.). (2006). *Vernacular Architecture in the Twenty-first Century Theory, education and practice*. Oxon: Taylor & Francis.
- Kirdsiri, Krengkrai. (2006). *Phumithad Muang Boran Lae Ongprakob Kong Muang Kroranee Suksa Muang Chiang Tung Lae Muang Chiang Mai*. (In Thai) [Cultural landscape of Historical city and the city elements in case studies of Kengtung and Chiangmai]. Naju: Prawattisart Sathapattayaakam Lae Sathapattayakam Thai (Naju: History of Architecture and Thai Architecture), 4, 66-89.
- Oranratmanee, Rawiwan. (2008). *Rural Homestay: Interrelationships between space, social interaction and meaning in northern Thailand*. Philosophy of Architecture, Oxford Brookes University.
- Oranratmanee, Rawiwan. (2013). *Rup Baeb Banreuan Khong Klum Chatiphan Nai Ausakhaney*. (In Thai) [The Type of Houses of Ethnic groups in Southeast Asia]. Chiang Mai: Chiang Mai Press.
- Ounchanum, Pandin. (2009). *Karn Soungserm Auttaluk Phunthin Kong Kard Van Kuay Tungfabod Chiang Mai Pear Karn Tong Tayu Chumchon*. (In Thai) [Promoting vernacular identity of Tungfabod kettle market Chiang Mai for community tourism]. Master of Architecture, Chiang Mai University.
- Ounchanum, Pandin, Kimura, Hiroaki. (2013). *The Overflow of Selling Space: a comparative Study between Kad Luang Chiangmai Thailand and Nishiki Kyoto Japan*. Journal of Habitat Engineering and Design, 5(1), 27-39.

- Ounchanum, Pandin. (2016). **Kwam Sampan Kong Puantee Nai Ruan Chumchon Chang Muang Cheng Tung**. (In Thai) [**The spatial relationship in the houses of Crafts-men Villages in Kengtung**]. Research scholarship from Research Fund for Young Researcher Chiang Mai University, Chiang Mai University. (In preparation).
- Rapoport, Amos. (1969). **House form and culture**. New Jersey: Prentice Hall, Inc.
- Reungrangsri Naruemon. (Eds.). (1994). **Reung Meung Cheing Tung**. (In Thai) [**The story of Kengtung**]. Chiang Mai: Suriwang Book Centre/Rong Phim Ming Meung Chiangmai.
- Ruangsri, Waraporn. (2014). **Kharawan Lae Phokha Thang Klai: Kankorkeat Rat Samai Mai Nai Phak Nura Khong Thai Lae Dindan Ton Nai Khong Asia Tawan Aok Chiang Tai**. (In Thai) [**Caravan and Chapman: Modern State Colonization in North of Thailand and Southeast Asia**]. Chiang Mai: Centre for ASEAN Studies (CAS) at Chiang Mai University.
- Tiengmit, Sasipas. (2002). **Khorngkarn Kad Luang**. (In Thai) [**Local Market in Keng Tung and Chiang Mai**]. Bangkok: The Thailand Research Fund.

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี นักวิจัยที่ปรึกษา ขอขอบคุณทีมงานเก็บข้อมูลภาคสนามและทีมทำภาพการนำเสนอ การศึกษาที่ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากทุนพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่